

L'ofici de boter de cuir

Fèlix de la Fuente

Museu de l'Art de la Pell. Vic

Vic és una ciutat en la qual els oficis de la pell, documentats des de l'edat mitjana, han deixat la seva empremta en l'urbanisme, la toponímia i la memòria històrica i social de la vila. En aquest context, el Museu de l'Art de la Pell va néixer fa deu anys com a custodi d'una col·lecció d'objectes artístics de pell,¹ però ha esdevingut un museu monogràfic d'arts decoratives i un referent en la recerca i la difusió de la seva temàtica. En primer lloc, la creació artística i les arts de l'objecte, en el seu sentit més ampli; i en segon lloc, tot el que està relacionat amb la pell com a material natural emprat per l'home i els processos de sostenibilitat que comporta la seva transformació. Ambdues línies són complementàries, i troben el seu reflex en els programes de difusió i exposició del Museu, alhora que suposen una oportunitat per a reflexionar sobre la recuperació –o transformació– dels bells oficis de la pell.

Els bots

Són uns recipients de cuir que serveixen per contenir líquids,

generalment vi, però també oli o mel. S'utilitzaven tant per a l'emmagatzematge com per al transport. Amb aquestes funcions ja eren emprats al Neolític i, fins fa ben pocs anys, eren molt corrents a casa nostra. També es feien recipients més petits, com ara les botelles, destinades més aviat al consum de vi fora de casa pels pagesos, els viatgers, els mariners, etc.

Els bots eren fets amb una pell sencera de cabra, que calia escorxar sense talls ni esquínos, així com cosir-ne tots els forats (potes, anus, urèter, melic), per tal de formar una mena de sac amb només una obertura (el coll). Seguidament s'adobava amb escorces vegetals i s'assecava al sol. Per tal de fer-la servir com a recipient s'havia d'impermeabilitzar, la qual cosa es feia a base d'impregnar amb pega² la superfície del pèl, que quedaria a l'interior. Després de col·locar-hi un broc al coll i un cop assecada ja es podia omplir de líquid.

Des d'aquest punt de vista, els bots de cuir van ser, durant segles, un element bàsic en l'economia de casa nostra, i també en altres

societats de la conca mediterrània. L'emmagatzematge i la distribució d'aliments líquids depenia de la disponibilitat de contenidors amb unes determinades característiques: solidesa, lleugeresa, homologació de capacitats, possibilitat de reciclatge, economia de recursos, etc. Per tant, constituïen un element intermedi entre el productor i el consumidor. Així mateix, la seva fabricació mobilitzava tota una sèrie de relacions econòmiques i socials entre carnisers, cuireters, adobers, torners, trementinaires, vinaters, traginers, pagesos, etc.

L'ús dels bots de cuir va formar part no sols de la cultura material, sinó també de la sociologia i de la cultura immaterial de moltes generacions, i l'ofici de boter de cuir era, doncs, un element clau en aquestes societats. A Catalunya, l'ofici de boter està ben representat a través d'ordinacions gremials i altres referències documentals. A Vic era, a més a més, una figura reconeguda dintre de l'àmbit d'una ciutat que exercia de capital administrativa i econòmica de la comarca, sobretot a partir de la celebració de fires fixes de bestiar i del mercat setmanal.

El mestre boter Marià Martí, i el seu taller

Marià Martí i Parareda (Vic 1922), és l'últim representant d'una nissaga que arrenca l'any 1902, però que és continuadora d'una tradició secular. El seu pare, Joan Martí Godayol, havia començat d'aprenent amb un altre boter de Vic, amb la qual cosa no feia sinó reproduir el sistema tra-

*El mestre boter,
acabant una botella.
Fotografia: Museu de l'Art
de la Pell
/Francesc Roma (2006).*

dicional dels oficis artesans. Ell també va començar com a aprenent als 11 anys al taller de casa, i tot i que –confessa– al principi no li agradava l'ofici, no hi havia gaires possibilitats per triar. Li va tocar viure la guerra, les restriccions i l'estraperlo de la postguerra, l'època del *desarrollismo* i, en definitiva, el final de l'ofici. En el mateix indret de la Rambla del Passeig, va mantenir l'obrador fins a la seva jubilació, el 1995, als 75 anys. Aleshores, va fer donació del seu taller, que es conserva al Museu Comarcal de l'Anoia i de la Pell d'Igualada.³

El projecte de recerca documentació

Amb aquests antecedents, el Museu de l'Art de la Pell es va

proposar l'estudi d'un ofici tan arrelat com desconegut, i que podem considerar pràcticament abandonat. Des de la responsabilitat de la nostra institució envers els oficis de la pell, vàrem plantejar una col·laboració entre els Museus de la Pell de Vic i Igualada.⁴ No coneixem antecedents a casa nostra de recerques sobre el tema, fora d'algunes referències en reculls de cultura popular, o en estudis generals de comarques. Tampoc coneixem cap inventari del taller o de les eines, descripció de la tècnica ni del mètode de fabricació de bots i botelles. Les úniques referències són, curiosament, alguns reportatges fets per diaris i televisions locals, sempre amb un tractament més periòdic i sociològic que no pas etnològic (vegeu bibliografia). D'altra

banda, hi ha museus que disposen de peces de l'ofici,⁵ però manca un catàleg de peces i un estudi de l'ofici, a l'estil dels que s'han fet, per exemple, per als boters de fusta, els basters, els cistellers o els terrissers.

El nostre programa de recerca es marca com a objectiu general l'estudi de l'ofici, la qual cosa és, a més a més d'ambiciosa, bastant complexa. Però alhora estableix la realització per fases concretes, començant amb un projecte d'inventari documentació, en el marc de l'Inventari del Patrimoni Etnològic de Catalunya. En aquesta primera fase pretenem, doncs, fer l'inventari del taller del boter de cuir, amb la definició de les primeres matèries, el recull de les eines, i la tipologia de productes elaborats.

Objectius generals del programa de recerca

1. L'inventari del taller del boter de Vic, amb la definició dels elements específics.
 - Primeres matèries: tipus de pells, matèries impermeabilitzants, embocadures, materials d'obturgació, de costura i acabat, etc.
 - Eines utilitzades en el procés de fabricació.
 - Béns mobles.
 - Productes acabats, per tipus i funcions.
2. La descripció i sistematització de la metodologia de producció.
 - La procedència i tria de les pells.
 - L'adob i preparació específica de les pells.
 - La costura i obturgació de forats.

Vista de la Rambla de Carme de Vic, al sector on operaven els traginers, amb la boteria Martí, a la dècada de 1920. Fotografia: ACOS (Arxiu Comarcal d'Osona), Fons Palmarola, núm. 398.

- El procés d'impermeabilització
- Les embocadures, segons funcions.
- L'acabat, l'emmagatzematge i la distribució.
- 3. L'elaboració del vocabulari propi de l'ofici de boter de cuir. Inclou les eines, els productes i les tècniques esmentades.
- 4. Definició dels oficis i les activitats associades al boter de cuir, des dels carnisseres i pellaires, fins als consumidors finals.
- 5. Anàlisi del canvi d'usos i l'evolució de l'ofici, a partir de l'experiència del mestre Marià Martí: de la memòria del seu pare, passant per les transformacions econòmiques i socials del segle XX, fins al tancament del taller i la situació actual.
- 6. Proposta de rendibilització cultural i social de l'estudi, a partir de les perspectives de l'ofici i de la dinàmica del Museu.

Elaboració del projecte didàctic sobre l'ofici de boter per al Museu; revaloració de l'ofici de boter i de l'ús de materials naturals, des de la perspectiva de l'ecologia i la sostenibilitat; estudi de la viabilitat de recuperació de l'ofici, d'ensenyament de la tècnica, i de comercialització de productes.

Metodologia

En aquesta primera fase del projecte, la metodologia ha estat la clàssica en la recerca etnogràfica: en primer lloc, el recull d'informació bibliogràfica i de documentació sobre l'ofici; en segon lloc, el treball de camp pròpiament dit, amb la realització d'entrevistes a l'artesà, i la recollida de dades als diferents emplaçaments per a l'inventari; i en tercer lloc, l'anàlisi preliminar de les dades, per tal de definir els procediments i tècniques específics,

els materials i els productes.

Resultats

Aquesta primera fase d'inventari i documentació ha seguit el pla de treball inicial i ha assolit els objectius previstos: l'inventari del taller, la documentació fotogràfica del mateix taller i els enregistraments orals amb el mestre artesà. A partir d'aquests registres es podrà procedir a la posterior descripció i sistematització de la metodologia de producció, la definició de la xarxa dels oficis i les activitats associades al boter de cuir, i l'anàlisi sobre el canvi d'usos i l'evolució de l'ofici. Així mateix, s'ha pogut elaborar una primera proposta de vocabulari, i un esquema preliminar d'oficis i activitats associades, que caldrà completar a partir del buidatge complet dels enregistraments orals, i que serviran de punt de

partida a l'estudi definitiu de l'ofici. Igualment s'avança una primera proposta de rendibilitat cultural i social de l'estudi.

El programa d'inventari, documentació i enregistrament s'ha fet en tres localitzacions precises: el taller del mestre artesà Marià Martí, a Vic, el Museu de l'Art de la Pell de Vic, i el Museu de la Pell d'Igualada. El resultat parcial es pot resumir en:

- L'elaboració de l'inventari del taller (amb el registre de 70 béns mobles)
- La proposta bàsica del vocabulari de l'ofici
- La definició del procés de fabricació de bots i botelles
- 8 entrevistes amb el mestre boter, amb 15 hores d'enregistraments
- 87 fotografies d'elements de l'ofici:
 - ◆ 50 del taller de l'artesà a Vic
 - ◆ 29 del Museu de la Pell d'Igualada
 - ◆ 8 del Museu de l'Art de la Pell de Vic

La continuïtat del projecte de recerca

En els propers mesos ens proposem continuar amb la recerca, de forma que es puguin completar els objectius 2 i 3, i es puguin abordar els punts 4, 5 i 6 del programa. Lògicament, no podem avançar resultats definitius, però en tot cas treballem amb la possibilitat d'incorporar-los al projecte museològic i educatiu del Museu, en la mesura que aquest ofici era una de les formes tradicionals de treball i transformació de la pell.

BIBLIOGRAFIA

MARTÍ I PARAREDA, MARIÀ. "L'últim boter." *Ausona*, 7 de juliol de 1989.

PEREIRA, FRANKLIN. "Leather bottles in Portugal and a visit to a maker in Spain". *The tool and trades history society*. 1990. R. 312.

"Marià Martí: El meu pare va començar a fer bots de vi a principis de segle". *Ausona*, 28 d'agost de 1992.

RIERA, CARLES. "El boteller de Vic". *Serra d'Or*, núm. 418. Octubre de 1994.

"L'últim boter de Vic, un ofici a punt de passar a la història". *Ausona*, 17 de febrer de 1995.

ACIN FANLO, J.L. "Proceso artesanal de la bota: un ejemplo, Barbastro (Huesca)". *Revista de folklore*, núm. 103, 1989.

MASRAMON I MARTÍN, C. *L'abans. 1863-1965*. Ed. Efadós, 2001.

AGUIRRE SORONDO, A. *Mariano Santa Cruz. El último botero alavés*. Eskuekin, 2001.

El bot i l'empegat. Reportatge de Televisió Espanyola (TV2). Enregistrament en vídeo. (s/d)

Botelles. Reportatge de TVO. Sèrie dels oficis. Gravació en vídeo. (s/d)

Marià Martí. Reportatge de TV3 amb motiu del tancament de la botiga. 1995- 1996. Gravació en vídeo.

RULL, X. *Diccionari del vi*. Universitat Rovira i Virgili /Enciclopèdia Catalana, 1999. s.v. boter,...

ALCOVER-MOLL. *Diccionari Català-Valencià-Balear*. 1975. s.v. bot, bota i botella.